

Gradivo fonda CK KPS/ZKS 1945-1990

Darinka Drnovšek

Centralni komite Komunistične partije Slovenije / Zveze komunistov Slovenije (KPS/ZKS) je bil najvišji organ KPS/ZKS med dvema kongresoma. Njegove pristojnosti in dolžnosti je določal statut, način dela in notranjo organizacijo pa praviloma poslovnik. Zveza komunistov Slovenije (ZKS) je sprejela prvi statut šele na 6. kongresu ZKS leta 1968. Njeno notranjo organiziranost je do tedaj urejal statut Komunistične partije Jugoslavije oz. Zveze komunistov Jugoslavije (KPJ oz. ZKJ). Statut, ki ga je sprejel 5. kongres KPJ leta 1948, je določal, da centralni komiteji po republikah v obdobju med dvema kongresoma vodijo vse delo partije, organizirajo razne partijske ustanove itd. Centralni komite je ves čas ohranil vlogo najvišjega partijskega organa med dvema kongresoma. Iz svoje sestave je volil politični izvršilni organ, ki se je v različnih obdobjih imenoval različno. Do 3. kongresa ZKS leta 1954 je bil to politbiro, nato izvršni komite (IK) do leta 1966, ko je bilo izvoljeno predsedstvo CK ZKS, od 6. do 7. kongresa ZKS (1968-1974) je bil sekretariat, od takrat dalje pa spet predsedstvo, ki je imelo v letih 1974-1978 tudi svoj IK, potem pa so ga zamenjali izvršni sekretarji predsedstva CK ZKS za posamezna področja dela. Do reorganizacije leta 1966 je bil na čelu Zveze komunistov Slovenije politični sekretar, od tedaj pa predsednik. Sicer pa je centralni komite oz. njegov izvršilni politični organ za delo organiziral razne komisije, uprave, odbore ipd.

Šesti kongres ZKJ je leta 1952 sprejel sklep, da se Komunistična partija Jugoslavije preimenuje v Zvezo komunistov Jugoslavije (to preimeno- vanje je veljalo tudi za vse republiške organizacije), s čimer je želel poudariti novo idejno vlogo partije v samoupravni družbi ter njeno ločevanje od države in oblasti.

Gradivo Centralnega komiteja KPS/ZKS, ki ga je leta 1990 prevzel Arhiv Republike Slovenije od ZKS-Stranke demokratične preнове, obsega 320 tekočih metrov, in sicer za čas od ustanovitve komunistične organizacije v Sloveniji leta 1920 oz. izvolitve prvega centralnega komiteja na ustanovnem kongresu KPS na Čebinah aprila 1937 do reorganizacije Zveze komunistov Slovenije v ZKS-Stranko demokratične preнове leta 1990. Ker pa je KPS pred in med drugo svetovno vojno delovala v drugačnih pogojih (ilegala, vojna, brez formalnih pravil itd.) kot po letu 1945, je bilo v bivšem Zgodovinskem arhivu CK ZKS (v nadaljevanju zgodovinski arhiv) arhivsko gradivo CK KPS/ZKS razdeljeno v tri

samostojne enote. Tako so nastali pravzaprav trije fondi, ki so označeni z rimskimi števkami: I. Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo - Centralni komite Komunistične partije Slovenije (1920-1941), II. Centralni komite KPS 1941-1945, III. in IV. Centralni komite KPS/ZKS 1945-1990. V tem prispevku bom obravnavala samo fond pod števkama III. in IV. Delitev na III. in IV. je nastala leta 1983, ker se je tedaj začelo urejati gradivo po mandatnih obdobjih, to je za obdobje med dvema kongresoma skupaj (gradivo od leta 1974 naprej). Do tedaj se je urejalo gradivo za vsako leto posebej. Sicer pa je bil in ostal osnovni princip urejanja organizacijska struktura CK KPS/ZKS. Za gradivo do leta 1974 so narejeni arhivski popisi, gradivo za obdobje od 1974 do 1982 ter seje plenumov do 1986 so popisane na karticah na podlagi Seznama trajnih kategorij gradiva, ki ga je aprila leta 1983 sprejelo predsedstvo CK ZKS. Gradivo za čas od 1982 do 1990 pa še ni urejeno. Kot pripomoček za iskanje vsega gradiva služijo tudi delovodniki, imenska in stvarna kazala k delovodnikom ter prevzemni zapisniki.

Gradivo Centralnega komiteja KPS/ZKS 1945-1990 je enoten fond, vendar je zaradi določenih posebnosti razdeljen v naslednje skupine: 1. gradivo CK KPS/ZKS in njegovih organov, 2. kongresi KPS/ZKS in KPJ/ZKJ, 3. prejeta gradivo nižjih (terenskih) organizacij in organov ZKS, 4. predsednikova dejavnost, 5. tovariško oz. častno razsodišče, 6. članski dokumenti članov KPS/ZKS (ki pa jih Arhiv Republike Slovenije šele prevzema).

Arhivska zakonodaja je komunistični partiji oz. zvezi komunistov ves čas dajala možnost, da samostojno opravlja službo varstva arhivskega in registraturnega gradiva, ki je nastalo na njenem delovnem področju. Zakon o državnih arhivih iz leta 1950 (Ur. l. FLRJ, št. 12/50) v 3. členu določa: »Posebne državne ustanove in družbene organizacije imajo lahko posebne arhive, v katerih zbirajo in hranijo zgodovinski arhivski material, ki je nastal pri njihovem delu. Odločbo o ustanovitvi in o okviru dela teh arhivov izda vlada FLRJ oziroma vlada ljudske republike.« Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih iz leta 1966 (Ur. l. SRS, št. 4/66) pa v 31. členu konkretno navaja organe oz. organizacije, ki lahko samostojno vršijo službo varstva arhivskega in registraturnega gradiva, ki je nastalo na njihovem področju dela, in sicer so to: republiški upravni organ za narodno obrambo, upravni organi za notranje zadeve ter Centralni komite Zveze

komunistov Slovenije. Podobno določilo ima tudi Zakon o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 (Ur. l. SRS, št. 1/81) kot tudi vse spremembe navedenih zakonov, razen spremembe Zakona o naravni in kulturni dediščini leta 1990 (Ur. l. SRS, št. 80/90), ko je bil iz 100. člena črtan Centralni komitej Zveze komunistov Slovenije, ki je moral po določilih tega zakona v treh mesecih urediti svoje gradivo in ga predati Arhivu Republike Slovenije. Del gradiva, ki ga je do tedaj hranil Zgodovinski arhiv, je ZKS - Stranka demokratične prenovе predala julija 1990, del pa junija 1991, medtem ko članski dokumenti članov KPS/ZKS še niso v celoti prevzeti.

Zgodovinski arhiv je prvič prevzel arhivsko gradivo CK KPS in njegovih organov od glavne pisarne CK KPS leta 1951 za obdobje od 1945 do 1950. Nato pa so postopoma vsako leto prevzemali gradivo praviloma starejše od treh let oz. izvršilno-političnega organa starejše od enega leta, in sicer do leta 1983, ko so začeli prevzemati gradivo za štiriletno medkongresno obdobje.

Del gradiva Centralnega komiteja KPS/ZKS je bil, sodeč po ohranjenih zapisnikih in poročilih o delu, v večji meri izločen (škartiran) le v začetku petdesetih let, ko so zaradi politične situacije (informbiro) želeli obseg gradiva spraviti na obvladljivo količino. Arhiv je bil takrat pregledan, skrčen na minimum in shranjen v konspirativnih prostorih. Tako so za obdobje do leta 1950 ohranjeni samo najvažnejši dokumenti (zapisniki, poročila in okrožnice, resolucije, depeše, referati in nekaj dopisov). O tem ni bilo nobenih posebnih navodil. Delo so izvajali referenti CK ZKS. Leta 1958 so to gradivo pripeljali nazaj v Ljubljano in prevzel ga je Zgodovinski arhiv. Sicer pa v samem arhivu odbiranja praktično ni bilo do leta 1983 (izločali so samo multiplikate posameznih dokumentov - ohranili so dva izvoda) in izločili razne nepomembne dokumente kot so osnutki, naročilnice, spremni dopisi ipd. Leta 1983 je predsedstvo CK ZKS sprejelo Seznam trajnih kategorij gradiva, po katerem je urejeno gradivo za obdobje 1974-1982, in seje plenarov do leta 1986. Tedaj so bili iz gradiva 1945-1974 izločeni še preostali duplikati oz. multiplikati dokumentov ter gradivo

organizacij ZK iz drugih republik. Takrat je še veljalo prepričanje, da bi v primeru potrebe lahko to gradivo brez težav dobili od ustreznih organizacij ZK po republikah. V Zgodovinskem arhivu se je s temi izločitvami pridobilo nekaj prostora. To gradivo ni bilo uničeno, temveč odpeljano na »varnostno lokacijo« (v Gotenico) kot varnostni ukrep v primeru uničenja originalnega gradiva v Zgodovinskem arhivu. Leta 1990 je bilo vse gradivo pripeljano nazaj v arhiv, kjer je bilo ponovno pregledano. Gradivo organizacij ZK drugih republik je bilo shranjeno, ker so se tedaj politične razmere že toliko spremenile, da je bilo jasno, da bi to gradivo težko dobili pri pristojnih. Duplikati oz. multiplikati pa so bili komisijsko uničeni.

Za gradivo Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije je bilo značilno hitro naraščanje obsega gradiva, nastajale pa so vedno nove zvrsti dokumentov. Poleg tega je naglo rasel tudi obseg posameznih dokumentov in tudi njihova vsebina se je vedno bolj ponavljala. Za primer navedimo prakso, da se je vsebina dokumentov višjih organov ponavljala v dokumentih nižjih, pa tudi vsebina enih kategorij gradiva v drugih kategorijah. Vendar rastočega obsega gradiva ne smemo pripisovati le temu, marveč tudi večji naslonitvi ZK na različne priložene strokovne dokumente (statistična poročila, analize, strokovne prispevke raznih institucij ipd.), ki so služili kot podlaga za oblikovanje njenih stališč in usmeritev. To je sovpadalo s splošnim naraščanjem pisnega (tiskanega) materiala v takratni družbi, kar je bilo posledica zamotanosti samoupravnih razmerij in birokratske prakse (vse je moralo biti na dolgo in široko zapisano in poslano na vse mogoče naslove). Od leta 1974 obseg ne narašča več tako močno, predvsem zaradi izločanja na podlagi Seznama trajnih kategorij gradiva. Delni odgovor na vprašanje o ohranjenosti tega gradiva nam da tudi naslednji sumarni pregled strukture ohranjenega gradiva, ki je narejen po obstoječih popisih. Ker so se posamezne uprave, komisije, odbori ipd. večkrat preimenovali, združevali, razdruževali ipd., nazivi le-teh niso navedeni natančno, ampak je v teh primerih navedeno le področje dela.

1. izvršilno-politični organi CK KPS/ZKS	1945-1990
2. izvršilno-politični organi CK KPJ/ZKJ	1956-1990
3. plenumi CK KPS/ZKS	1948-1990
4. plenumi CK KPJ/ZKJ	1963-1990
5. zapisniki komisij in raznih sestankov na CK ZKJ	1969-1990
6. zapisniki raznih posvetovanj na CK ZKJ	1953
7. pooblaščenstvo P CK ZKJ	1973-1982
8. dopisi CK KPJ/ZKJ	1945-1990
9. okrožnice CK KPJ/ZKJ	1945-1990

10. seje komisij in raznih sestankov na CK KPS	1945-1947
11. razni sestanki in delovni razgovori	1969-1990
12. razna poročila, analize, informacije	1945-1971
13. dopisi CK KPS/ZKS	1945-1990
14. okrožnice CK KPS/ZKS	1945-1990
15. depeše	1945-1950
16. resolucije	1945-1949,1958
17. članki, referati	1948-1950
18. poročila ekip CK KPS	1947-1951
19. komiteji KPS/ZKS	1945-1990
20. medobčinski sveti ZKS	1968-1990
21. poročila in gradivo v zvezi s Koroško	1945-1952,1956
22. poročila in gradivo v zvezi s Trstom	1947,1952,1956
23. informbiro	1948
24. razgovori z delegacijami drugih republik	1970-1987
25. gradivo organizacij ZK drugih republik	1966-1989
26. gradivo drugih DPO	1945-1989
27. partijski tečajji, šolstvo	1946-1975
28. republiški politični aktivni	1951-1989
29. predsednikova dejavnost	1967-1989
30. organizacijsko-kadrovske zadeve in vzgoja kadrov	1948-1990
31. komisija za aktivnosti v zvezi z odhodom naših delavcev v tujino	1974-1989
32. komisija za vprašanja predvojnih komunistov in drugih revolucionarnih delavcev	1967-1989
33. agitacija, propaganda, informiranje	1947-1990
34. družbenopolitični sistem in samoupravljanje	1967-1989
35. komisija za mednacionalne in medrepubliške odnose	1966-1972
36. komisija za samoupravljanje v združenem delu	1972-1973
37. mednarodni odnosi in sodelovanje z drugimi delavskimi partijami	1961-1989
38. ideološka komisija	1955-1966
39. kultura, prosveta, znanost, šport.....	1966-1989
40. idejno in teoretično delo v ZK.....	1968-1989
41. šolska komisija	1945
42. sindikalna komisija	1945
43. ženska komisija	1948
44. komisija za mladino	1969
45. kmečka komisija oz. komisija za agrarno politiko	1949-1952, 1970-1972
46. gospodarska komisija	1952
47. družbenoekonomski odnosi	1965-1989
48. komisija za nacionalne manjšine	1958-1960
49. organizacijska komisija	1963-1989
50. komisija za ljudsko oblast	1952
51. komisija za množične organizacije	1952
52. partijska komisija	1952
53. komisija za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito	1966-1989
54. zgodovinska komisija	1953-1989
55. zgodovinski arhiv CK ZKS	1949-1990
56. sklad za družbeno politične raziskave in publicistiko.....	1967-1972
57. natečaj za izgradnjo doma republiških DPO	1969-1984
58. gradivo o uresničevanju pobude Tita o kolektivnem delu in odgovornosti	1978-1982
59. koordinacijska komisija za spremljanje uresničevanja ustave pri IK P CK ZKS	1971-1978
60. gradivo, nastalo v zvezi s pismom IK CK ZKS	1962
61. komisija za oceno stanja na FSPN	1974-1975
62. zapisniki sestankov anketiranih podjetij, ki zaposlujejo več kot 500 delavcev ..	1956-1957
63. statistika in evidenca	1952-1989
64. služba za splošne zadeve, tajnik CK ZKS	1960-1990
65. delovna skupnost CK ZKS	1967-1990
66. administrativno-finančna komisija	1967-1990

67. prošnje, pritožbe, predlogi, anonimke	1959-1990
68. evidenca članskih dokumentov	1969-1990
69. članstvo oz. tovariško razsodišče	1970-1990
70. kontrolna komisija	1948-1968
71. revizijska komisija	1949-1959, 1974
72. nadzorna komisija	1975, 1981-1990
73. statutarna komisija	1971-1990
74. odbor za proslavo 50-letnice KPJ/ZKJ	1968
75. odbor za proslavo 40-letnice oktobrske revolucije	1957
76. odbor za proslavo 100-letnice Leninovega rojstva	1971
77. kongresi KPS/ZKS	1948-1989
78. kongresi KPJ/ZKJ	1948-1990
79. konference ZKS	1970-1971, 1988
80. konference ZKJ	1970-1973

Del gradiva Centralnega komiteja KPS/ZKS je bil zaupnega značaja. Zgodovinski arhiv CK ZKS je dobil prvi Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva leta 1971, ki ga je sprejel sekretariat CK ZKS 25. 11. 1971. Z njim je bilo določeno, da gradivo po letu 1945 ni dostopno za zunanje uporabnike. Šele leta 1983 je bil sprejet Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva v zgodovinskem arhivu, ki je določal, da za zunanje uporabnike (praviloma) ni bilo dostopno gradivo mlajše od 30 let, dajal pa je možnost, da je za znanstvene, študijske ali publicistične namene uporabo dovolil organ, ki ga je za to pooblastilo P CK ZKS. Vendar je CK ZKS zaradi interesa za proučevanje lastne zgodovine (in širše narodne zgodovine) že pred tem na podlagi pismene prošnje večkrat dovolil uporabo gradiva CK ZKS in njegovih organov, z izjemo tistega dela gradiva »katerega uporaba bi mogla škodovati družbenim interesom ali ugledu posameznikov« (Pravilnik o uporabi arhivskega gradiva v ZA CK ZKS, 1983). Kljub takemu določilu v Pravilniku so bila zadnjih 10 let, zlasti po letu 1986, zelo okrepljena prizadevanja delavcev arhiva kot tudi posameznikov na CK ZKS za čim večjo dostopnost dokumentov ZKS. Ko je leta

1990 in 1991 ZKS-Stranka demokratične prenovе (SDP) predala gradivo CK KPS/ZKS Arhivu Republike Slovenije, so bili v primopredajnem zapisniku določeni naslednji pogoji za uporabo tega gradiva: vse gradivo fonda CK KPS/ZKS ni dostopno 30 let od nastanka zadnjega dokumenta fonda, gradivo kadrovske komisije, komisije za vprašanja naših delavcev v tujini, pooblaščenstva P CK ZKJ in ideološke komisije pa ni dostopno 50 let. Gradivo tovariškega oz. častnega razsodišča se lahko uporablja samo za potrebe organov SDP ter prizadetih članov. Vse to gradivo se lahko uporablja samo z dovoljenjem ustvarjalca oz. izročitelja gradiva, to je pooblaščenega organa oz. funkcionarja SDP oz. njihovega legitimnega naslednika. Doslej še nobena prošnja ni bila zavrnjena.

Gradivo fonda CK KPS/ZKS do leta 1968 oz. izvršilno-političnih organov do leta 1972 je bilo varnostno mikrofilmno. Ker pa je leta 1983 prišlo do delnega preurejanja tega fonda, so za uporabo ti mikrofilmi bolj ali manj neuporabni, kot varnostna kopija pa vendarle služijo svojemu namenu, saj je njihova vsebina vseeno zavarovana.

Arhivsko gradivo Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri Skupščini mesta Ljubljana

Tatjana Šenk

S podpisom Vatikanskega protokola 1966 so se začeli odnosi med državo in cerkvijo izboljševati, istočasno so organi za notranje zadeve po IV. plenumu ZKJ 1966 prenebali z aktiv-

nostjo na področju delovanja verskih skupnosti, njihovo delo pa je bilo potrebno ustrezno nadomestiti.¹